

pojavi svega nekoliko mjeseci nakon što je štampana u SAD, koliko god u nekim krugovima dočekana s nepovjerenjem i sumnjom, istraživanje je koje razotkriva stvarnost današnjeg muslimanskog svijeta koja je daleko od idealne kakvom se često želi predstaviti. Rezultati ovog istraživanja mogli bi biti poticajni i za Sabor IZ u Bosni i Hercegovini, za njegove komisije te resorne službe i odgojno-obrazovne institucije. Istovremeno, istraživanja poput ovoga trebala bi biti poticajna za našu Zajednicu na putu konačnog otvaranja Istraživačkog instituta i centra u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti koji će biti pouzdan korektor na putu donošenja važnih odluka za muslimane ovoga podneblja.

Zehra ALISPAHIĆ

MATO ZOVKIĆ, ISKUSTVO EKUMENSKIH I RELIGIJSKIH SUSRETA, KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, ZAGREB, 2010.

Mato Zovkić je umirovljeni profesor Novog Zavjeta na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu. Bogat spisateljski opus mu čine knjige i članci iz područja egzegzeze Novog Zavjeta, saborske ekleziologije, ekumenizma i međureligijskog dijaloga. Kao savjetnik nadbiskupa Vinka Puljića za međureligijski dijalog, imnovan 1991. godine, bio je učesnik međureligijskih susreta u BiH, Italiji, Engleskoj i Njemačkoj.

Djelo *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta* je nesvakidašnje, samosvojno štivo u ovdašnjoj publicističkoj praksi i zaslužuje istinsku pažnju. Ono sadrži osobno životno iskustvo i historijsko svjedočenje jedne znamenite ličnosti unutar kršćansko-teološkog visokoobrazovnog vrha, obilujući zanimljivim autobiografskim kazivanjima, počevši od ranog djetinjstva pa do umirovljeničkih dana. Posvjedočena uvjerljivost ta kazivanja podiže na razinu dokumenata života, a za autobiografiju se, iako se doima kao svakodnevna i jednostavna, zna da je poseban spisateljski žanr koji mnogo

truda zahtijeva da bi se ostvario sklad između događaja, razmišljanja, stila i karaktera.

Knjiga je podijeljena na jedanaest poglavlja koja se granaju na potpoglavlja, a na kraju stoje *Pogovor* i *Kazalo imena*. Naslovi su predstavljeni kao uvodne misli koje autor razrađuje kroz kronološki i kontekstualno povezana poglavlja.

U prvom dijelu *Djetinjstvo u katoličkoj Tramošnici, između muslimanske Mionice i pravoslavne Branice* autor se prisjeća prvih susreta s muslimanima i pravoslavicima, tokom djetinjstva, putem kojih se upoznao s „drugacijim“ religijskim uvjerenjima, zahvaljujući kojima je naučio da drugi imaju pravo ostati drugacijim a ne biti posmatrani kao opasnost. „*Naše dječake roditelji su učili da na prelazu kroz to selo u Gradačac ne pozdravljamo nepoznate ljude s „Hvaljen Isus“ jer nisu naše vjere, da muslimankama koje hodaju s koprenom na glavi ne zavirujemo u lice...*“ (Zovkić, str. 13). S tim razdobljem života autor nas upoznaje koristeći živopisne primjere prožete slikama obitelji u kojoj je stekao prvotnu ljubav prema vjeri i teologiji. Duhovito i poučno tu govori o osobnom razumijevanju određenih vjerskih propisa iz položaja dječaka, naglašavajući da mu je to dobro koristilo tokom profesorskog poziva, kad je studentima držao predavanja o sličnim temama.

Susreti s pravoslavicima tijekom vojnog roka u Beogradu (1957. – 1959.) sljedeće je poglavlje, u kojem autor govori o nadasve ozbiljnom posmatranju drugih vjera, što se, naravno, podudaralo s procesom autorovog odrastanja i sazrijevanja. Šarolikost prizora s kojima se susretao, najvjestije je dočarana u ovom dijelu, gdje autor donosi rječite slike ulica i sokaka tadašnjeg Beograda, kamo je, nakon školovanja u Zagrebu i Đakovu, bio upućen na služenje vojnog roka. Zanimljivo je da je tokom vojnog roka uspio savladati engleski jezik, a to mu je kasnije mnogo pomoglo u daljnjem obrazovanju. Upoznao je život katolika u tom gradu, posjećivao samostane, a slobodno vrijeme je provodio u knjižnicama, što govori o ranoj želji za znanjem. Hvale vrijedno je to što s poštovanjem spominje ime svake osobe koja je ostavila i najmanji trag na njegovom životnom putu.

Sljedeće poglavlje nosi naziv *Dva profesora u Đakovu i četiri u Zagrebu učili nas dijaloški misliti*. Kako i sam naslov implicira, ovdje se govori o pro-

fesorima koji su savjetima i primjerom ostavili snažan utjecaj na autora i trajno odredili njegovo kretanje i interesovanja. U tom svjetlu navodimo riječi u kojima iznosi istinsku zahvalnost velikanima: „*Sa zahvalnošću se sjećam svojih ondašnjih profesora Tomislava Šagija, koji me je kao moderator vodio u pisanju disertacije, zatim Bonaventure Dude, koji me je kao doktoranta učio voljeti Sveto pismo i živu Crkvu, Vjekoslava Bajsića i Josipa Turčinovića, koji su me učili dijaloški razmišljati. Profesoru Šagiju sam zahvalan što me strpljivo, ali zahtijevno uvodio u duh i misao Drugog vatikanskog sabora, a profesoru Dudi što nas je kao doktorante poticao da s pažnjom pratimo radove jedni drugih te se i sam kasnije rado vao kada je vidio moj članak ili knjigu*“ (Zovkić, 58-59). Kao posebno koristan savjet mlađim generacijama studenata može služiti ukazivanje na važnost posjećivanja predavanja znamenitog bibličara i erudite, dr. fra Bonaventure Dude, iako na dodiplomskom studiju kod njega nije imao obavezne časove. Ta činjenica i sama za sebe mnogo govori o posebnim vrlinama i profesora i studenta, kao i o čvrstoj pedagoškoj povezanosti profesora s učenicima.

Četvrto poglavlje *Preslaganje vjere i znanja o Crkvi u vrijeme pisanja disertacije (1966.-1968)* govori o profesorima dr. Jakovu Benkoviću i Đuri Gračaninu, koji su se protivili reformskim nastojanjima Drugoga vatikanskog sabora. Dalje, spominje oduševljenost Rahnerovom teologijom, te prvi susret s talijanskim jezikom, jednim od mnogih koje govori i akademski se njima služi. Iskustvom življenja u samostanu kod sestara karmelićanki, završava ovo poglavlje.

U petom dijelu *Bibličari nekatolici – iskreni vjernici i ozbiljni proučavatelji riječi Božije* autor piše o Papinskom biblijskom institutu u Vatikanu, gdje je boravio kao kandidat za magisterij teologije na studiju Svetog pisma i egzegzeze. Dok je učio hebrejski jezik radi lakšeg izučavanja Starog zavjeta, upoznao je mnoge Židove koje je izbliza doživio kao vjernike. Kao zanimljiv navodi primjer jevrejskoga bračnog para koji je otvorio nevladinu organizaciju za promoviranje povjerenja, pravde i mira između Židova i Arapa, smjelo upozoravajući na nasilje koje Izrael čini Palestincima. Eli Tauber, sarajevski Židov koji je za vrijeme rata bio u Izraelu, značajno je ime

koje autor spominje. Poznat je, inače, po djelu *Leksikon judaizma* što govori o pojedincima u BiH koji su skrivali progonjene Židove tokom Drugoga svjetskog rata – sa dr. Enesom Karićem je bio sudionik Simpozija o kršćanstvu i islamu na Georgetownu University. Na Papinskom institutu se susreo i s kršćanskim reformatorima iz reda profesora koji su se zalagali za slobodu izučavanja Biblije. Iz reda pravoslavnih bibličara spominje one koje je upoznao na značajnim simpozijima, a koji su ostvarili utjecaj na njegove egzegetске ideje.

Pastoralna ispomoć u američkoj župi u ljetnim mjesecima od 1971. do 1984. naziv je sljedećeg poglavlja u kojem autor uvjerljivo govori o boravku u SAD-u (u državi New York) gdje je otišao sa željom da savlada engleski jezik, kako bi mogao slušati predavanja na simpozijima i u njihovom radu raspravljati na engleskom jeziku. Tu priliku je iskoristio i za upoznavanje s američkom kulturom, politikom, odnosom crnaca i bijelaca, njihovim sportom, načinom ishrane, vjerničkim mentalitetom i teološkom literaturom. U vezi s odnosima crnaca i bijelaca, iznosi činjenice o politici školstva zastupljenoj u američkom društvu. Budući da su većinom siromašni, autor promjećuje da crnci idu mahom u državne škole. "Osnovno svojstvo svih državnih škola u SAD-u tada je bilo da nastavnici nisu sposobni niti se zauzimaju, da u njih idu djeca iz siromašnih obitelji i da je motivacija za učenjem slaba. Loša kvaliteta završene srednje škole ne dopušta studiranje..." (Zovkić, 118.).

U poglavlju Četiri strana svećenika dijaloške duhovnosti ponovo se susrećemo sa značajnim ličnostima iz čijeg iskustva je autor učio, koje su pozitivno utjecale na njegov način razmišljanja. Među njima se ističe Australac Lyle Young, duhovnik zatvorenika, koji mu je pomogao da u ljetnim mjesecima boravi u Americi. Istaknuto mjesto pripada i Amerikancu mag. Josephu Kerriganu, pastoralcu širokih pogleda kojeg je upoznao u Sarajevu, 1966. godine, dok je pohodio djecu, srčane bolesnike na Univerzitetnoj klinici Koševo i kontaktirao s liječnicima. Tu je i Talijan dr. Giovanni Cereti, teolog kojeg je upoznao na radnim sastancima Izvršnog odbora Europske sekcije Svjetske konferencije religija za mir (EC/WCRP). Budući da je taj vrsni teolog napisao čak 21

knjigu i 84 članka, ne čudi što je ostavio snažan utjecaj na mlađega kolegu. Posljednji, ali ništa manje značajan je Irac msgr. dr. Michael L. Fitzgerald, kršćanski islamolog koji je sav rad podredio izmirenju krćansko-islamkih sukoba i neslaganja. Na stranicama tog poglavlja, autor detaljno iznosi biografije navedenih svećenika.

Različiti vjernici dviju mirotvornih organizacija osmo je poglavlje zanimljivih memoara. U vrijeme ratnih sukoba, u Bosnu i Hercegovinu su dolazili predstavnici različitih mirotvornih organizacija, a u jednu se i autor uključio shvaćajući ozbiljno Isusov programatski poziv: „*Blago mirotvorcima, oni će se sinovima Božijim zvati.*“ (Mt, 2, 9.; Zovkić, 167.). Prva mirotvorna organizacija bila je Svjetska konferencija religija za mir (WCRP), osnovana 1970. godine, na međureligijskom skupu u Kyotu, pod priznanjem: „...*nije religija zapostavila stvar mira nego religiozne osobe. Ovak propust religije može i mora biti ispravljen*“ (Zovkić, 169.). Autor detaljno iznosi rad spomenute organizacije i rezultate koje je postigla u proteklim godinama. Vjerom motivirani socijalni pokret „Moralno naoružanje“ (MRA), osnovao je protestantski socijalni radnik i misionar Frank Buchman, 1922. godine, u Oxfordu.

Pastorijacija stranaca na engleskom u Sarajevu (1966.-2009.) deveto je poglavlje u kojem autor govori o svećeničkom djelovanju u Sarajevskoj katedrali, kad je euharistiju na engleskom jeziku slavio za sve katolike i druge krćanske strance koji privremeno borave u Sarajevu. Znanje iz engleskog jezika mu je dobro koristilo u liturgiji, pastoralnim razgovorima s vjernicima iz drugih zemalja, u crkvenoj administraciji, te u prevodilačkim uslugama tokom različitih posjeta diplomata, časnika, mirotvoraca i humanitarnih djelatnika našoj zemlji. U nastavku teksta, autor govori o značajnim imenima koja je susreo tokom tog perioda, ukazujući svakome poštovanje.

Deseto poglavlje nosi naziv *Lu-terani i katolici na Islandu 2002.-2007.* Zahvaljujući svome predanom radu i ljubaznosti kojom je plijenio srca, autor je mnogo putovao. Na Island je na radni odmor otišao kako bi mijenjao župnika u biskupiji Reykjavik. Otišao je na molbu sestre Celesctine kojoj je učinio uslugu prilikom njezine odluke da stupi u samostan. Na stranicama tog

poglavlja autor govori o povijesti Katoličke crkve na Islandu, njenom stanju u sadašnjosti, ali i o najznačajnijem ekumenskom događaju na Islandu, a to je pohod pape Ivana Pavla II nordijskim zemljama, 1989. godine.

Muslimani, pravoslavci, katolici i Židovi međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini (1996.-2009.) posljednje je poglavlje ovoga zanimljivog djela. Tu se govori o suradnji i aktivnostima vjerskih poglavara od posljednjeg rata do danas. Otvaranjem ureda WCRP-a u Sarajevu, stvoreni su plodni uvjeti za djelovanje ureda MRV-a, koje je marta 2003. godine registrirano kao nevladina organizacija. Članstvo MRV-a je ograničeno na dvije tradicionalne zajednice i dvije Crkve, što prozilazi iz stoljetne prisutnosti tih zajednica na tlu BiH, te iz suodnosa vjerskog i nacionalnog identiteta kod nas. U nastavku posljednjeg dijela knjige autor detaljno govori o prvim projektima MRV-a, zatim o osnivanju skupine mladih teologa „Svi zajedno“ koji se marljivo bave društvenim i humanitarnim radom. Ti mladići u zajedničkome radnom elanu zaboravljaju razlike u vjeri, nacionalnosti i etničkoj pripadnosti, jer shvataju minornost razlika koje im se svakodnevno nameću u porodici i drugim društvenim celijama. Iako je Međureligijsko vijeće 2008. godine potpisalo Protokol o saradnji s ciljem da se institucionalizira pomoć koju će država ubuduće pružati, to nipošto ne znači da je ono postalo državnom institucijom.

U *Pogovoru* autor donosi biografiju poznatog i plodonosnog pobornika međureligijskog dijaloga Raimon Pannikara, citirajući njegove savjete za vođenje dijaloga.

Komunikacijska vrijednost i sarđinska važnost impliciraju da se djelo čita i da se o njemu govori. Praktičnu iskoristivost mu znatno podiže iscrpna bibliografija. Nakon iščitavanja i analize djela, usuđujemo se toplo ga preporučiti pažmki čitateljstva.

Šejla MUJIĆ,

Mahir KEVRIC